

ВПЛИВ ПОЗИТИВНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА УСПІШНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено висвітленню зв'язку оптимістичних поглядів особистості на її досягнення в професійній діяльності. Розглядається вплив атрибутивного стилю на успішність праці на прикладі роботи страхового агента.

Ключові слова: оптимізм, песимізм, атрибутивний стиль, позитивне мислення, опитувальник атрибутивного стилю, вибір професії.

Постановка проблеми. Сьогоднішню ситуацію в Україні та світі неможливо назвати стабільною. Більшість людей мусять змінювати свій ритм життя, підлаштовуючи його під вимоги зовнішнього середовища, що часто не залежать від них самих. Часто в процесі ефективної соціальної адаптації важливу роль відіграє позитивне ставлення до життя, що допомагає долати стрес, підвищує продуктивність праці людини і сприяє поліпшенню здоров'я. Найбільше оптимістичні настрої проявляються в юнацькому віці, в період професійного самовизначення молоді.

Вибір професії є одним із найсерйозніших кроків у житті молодої людини. Від його адекватності, запитаності на ринку праці, відповідності здібностям, знанням, прагненням та можливостям залежить подальше життя. Цим і пояснюється складність зазначеного вибору.

Оптимізму часто приписують одну з провідних ролей людини щодо протистояння негативним впливам з боку фізичного та соціального середовища, в особистісному та професійному зростанні. Він перетворюється в своєрідний культ сучасного суспільства. Однак, недостатня розробка проблеми зв'язку оптимізму з досягненнями в трудовій сфері обґрунтовує доцільність статті, **метою** якої є спроба визначити роль оптимізму в професійному становленні особистості.

Результати теоретичного аналізу. Останні результати загальнонаціонального опитування, проведеного Інститутами соціології та педагогіки Національної академії наук показали, що на порозі дорослого життя у випускників шкіл переважає позитивний настрій: інтерес (65%), оптимізм (57%), надія (50%). У цьому нове покоління істотно відрізняється від дорослого населення України, у настроях якого, дослідники виокремлюють, значно менший рівень вираження оптимізму (28%), ще менший рівень інтересу (17%), зате значно сильніше протікають негативні настрої (песимізм, безвихідь, тривога) [9].

На нашу думку, такі розбіжності у показниках юнаків і дорослих можуть бути викликані різними причинами. Можливо, перевага позитивного мислення юнаків багато в чому пояснюється їх віковими особливостями (зокрема, високими проявами ідеалізму та оптимізму). Причини низьких позитивних та високих негативних показників у відповідях дорослого населення можуть критися в тому, що:

- 1) дорослі, в переважній більшості, пережили негативний життєвий досвід та навчилися бути безпорадними в боротьбі з новими кризовими ситуаціями;
- 2) попрацювавши певний час в обраній сфері зрозуміли, що оптимізм у професійній діяльності не завжди запитаний та виправданий.

Ще за античних часів Епіктет говорив: "Людей більше турбують не події, а те, як вони їх сприймають". Не втратила актуальності ця думка і в наші дні, адже від власної оцінки людиною світу, себе та інших, залежить ефективність поведінки. Віра в можливість думок матеріалізуватись примушує людину налаштовуватись або на хороший розвиток подій, або на невдачу. Одна і та ж ситуація може мати різні трактування, і, відповідно, різні наслідки.

Емоційна спрямованість особистості часто виступає провідною характеристикою професійного самовизначення. Незважаючи на те, що оптимізму відводять важливу роль у житті людини і суспільства, ставлення до нього двояке: в одних професійних сферах оптимізм не є обов'язковою особистісною якістю, в інших же виступає провідною, й цінується навіть більше, ніж високі професійні навички.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки переважна більшість дослідників (К. Петерсон, М. Селігман, Ч. Карвер і М. Шейер, К. Муздибаєв) пропонує розглядати оптимізм як: "світосприйняття, перейняте бадьорістю, життєрадісністю, твердою вірою в краще майбутнє, в успіх" [6, с. 732]. Протилежністю оптимізму є песимізм, який тими ж вченими тлумачиться як "відсутність віри у торжество добра та справедливості" [6, с. 465]. Зазначені поняття протиставляються одне одному, та жодному не надається більшого значення чи переваги. У нашому дослідженні поняття "оптимізм" використовується поряд із його синонімом "позитивна спрямованість особистості".

Оптимізм розглядається як спосіб вирішення конфліктів і спілкування з колегами. Часто він (спосіб) дійсно працює і дає хороші результати, але не можна перебільшувати значення цього підходу. Американська дослідниця Б. Хелд [10] у своїх роботах підкреслює важливість досвіду негативних

переживань для людини та той факт, що такий досвід не має бути проблематичним, оскільки він збагачує людину новими знаннями, розширює емоційний діапазон.

Прикладами професій, у вимогах до яких оптимізм не висувається на перші позиції чи не зазначається взагалі, є спеціальності юриста, банківського службовця, працівника охоронної сфери, фінансиста та бухгалтера, лікаря, інженера-конструктора та відповідального за техніку безпеки. Зазначена професійна діяльність пов'язана з високим ступенем небезпеки щодо себе та інших людей, економічним ризиком. Важливою в цих сферах є увага до деталей, документів, поведінки. Необхідним є також аналіз можливих варіантів розвитку подій, котрим не завжди можна дати позитивну оцінку, з метою їх втілення чи попередження. Окрім цього, існує таке поняття як "захисний песимізм", суть якого полягає в низьких очікуваннях контролю за результатами діяльності, що дозволяє знизити тривогу настільки, що вона не справляє негативного ефекту на діяльність [1, с. 24].

Оптимізм може стати в нагоді школярам, студентам, спортсменам, бо підвищить прагнення до досягнення цілей та дозволить не зациклюватись на невдачах. Оптимістична спрямованість допомагає бачити хороші події як широкі та постійні, а це сприяє підвищенню самооцінки і підтримує бажання ставити перед собою все складніші цілі [1].

Як особистісна властивість оптимізм важливий для професій, що пов'язані з активною життєвою позицією, ініціативністю, частими розчаруваннями. Під такі критерії підходять професії працівників освітньої сфери (вихователь, вчитель), торгівлі (ріелтор, маклер, торговий представник), розваг (аніматор), представники творчих професій та страхового бізнесу тощо.

Розглянемо професію вчителя як приклад прояву позитивної спрямованості особистості. Емоційна спрямованість педагога є найважливішим чинником впливу і взаємодії в навчально-виховній роботі; від неї залежить успіх даного впливу, вона мобілізує учнів, спонукає їх до дій, стимулює їхню інтелектуальну активність.

У перші роки роботи в школі схильність до переживання радості, відповідно й оптимізм, у молодих вчителів зменшується, а до переживання смутку, гніву і страху – збільшується. По мірі збільшення стажу і досвіду даний розподіл змінюється: схильність до переживання позитивних емоцій зростає, а до переживання негативних – зменшується; зростає й оптимізм вчителів [2]. Очевидно, це пов'язано, з одного боку, з тим, що вчителі здійснюють менше помилок, а з іншого, – виробляють своєрідний імунітет проти невдач і прикрощів (особистість навчається боротися з беспорядністю), які виникають у ході педагогічної діяльності.

Важливо й те, що зі збільшенням стажу зменшується кількість проявів гніву, страху та песимістичних пояснень подій. Даний розподіл є закономірним, адже негативно забарвлені думки не полегшують здійснення педагогічної діяльності, вони призводять до розгубленості, скутості вчителя, перешкоджають прояву творчої ініціативи, прагнення до інновацій, заважають налагоджувати контакт з учнями, а саме, виникненню довіри між учасниками навчального процесу. Саме оптимізм, на думку Е. Асленера [11], є однією з найсильніших детермінант міжособистісної довіри, яка сприяє успішній соціальній адаптації як вчителів, так і дітей.

Найбільш виражена позитивна спрямованість характерна для вчителів початкових класів, що можна пояснити роботою з особливою категорією учнів, її оптимістичністю, чутливістю та безпосередністю у демонстрації своїх почуттів [2].

Згідно з дослідженнями М. Селігмана, особливо яскраво переваги оптимістів проявляються в діяльності страхових агентів, які постійно стикаються з відмовами і повинні при цьому зберігати наполегливість, не приймаючи невдачі на свій рахунок.

У 80-х роках ХХ століття в США були проведені масштабні дослідження серед працівників страхового бізнесу. Вчені на чолі з М. Селігманом, намагалися знайти відповідь на питання, чому одні люди, стикаючись із труднощами, припиняють боротися з ними, а інші вбачають у життєвих проблемах спосіб перевірити власні можливості. Дослідники звернулися до когнітивної психології та запровадили поняття песимістичного і оптимістичного стилю пояснення подій [4].

М. Селігману з колегами вдалося продемонструвати зв'язок між стилем мислення та успішністю у професійній діяльності. Заслужують уваги результати дослідження роботи страхових агентів.

Дослідники запропонували агентству зі страхування життя "Metropolitan Life" використати для відбору персоналу, разом із тестом "Профіль кар'єри", що має на меті діагностику вмінь та навичок потенційного кандидата, опитувальник на виявлення атрибутивного стилю ("Attributional Style Questionnaire" – ASQ), що виявляв ступінь оптимістичності [1; 5].

Стимульний матеріал запропонованого М. Селігманом "Опитувальника атрибутивного стилю" (ASQ), складається з 12 мікросценаріїв. Половина присвячена емоційно негативним подіям (наприклад, "Ви прийшли на побачення, але все складається погано ..."), половина – емоційно позитивним ("Ви раптово розбагатіли..."). Респондента просять уявити, що все це сталося з ним, і визначити найбільш імовірну причину події. Потім його просять оцінити власні відповіді за семибальною шкалою за трьома параметрами: персоналізації, сталості та широти. Ступінь персоналізації визначає міру особистої причетності до зазначеної ситуації ("Чи пов'язана ця причина з іншими людьми чи обставинами (зовнішня), або особисто з Вами (внутрішня)?"). Потім оцінюється її сталість ("Ця причина ніколи більше не виникає при пошуках роботи (тимчасова) або буде присутньою завжди (постійна)?"). І, нарешті, оцінюється широта ("Чи

стосується ця причина тільки пошуку роботи (конкретна), або вона зачіпає всі інші сфери Вашого життя (всеосяжна)?" [7, с. 39-40].

Дослідження проводилося у двох групах людей. Контрольна група налічувала 1000 осіб, що набрали високі показники по тесту "Профіль кар'єри" (додатково учасники цієї групи проходили опитування за ASQ, щоб мати змогу порівняти якість роботи оптимістично та песимістично налаштованих працівників), експериментальна ж група складалася із 129 агентів, що отримали низькі показники по кар'єрному профілю, і через це не були б прийняті на роботу жодною страховою компанією, але продемонстрували високий рівень оптимізму, що дозволило прийняти їх на роботу на випробувальний термін.

Результати вже першого року їх професійної діяльності показали, що оптимісти з контрольної групи випередили по реалізації страхових полісів песимістів на 8%, на другий рік – вже на 31%.

Результати роботи експериментальної групи вразили не тільки дослідників, а й власників компанії, оскільки її учасники випередили по реалізації полісів песимістів з контрольної групи на 21% тільки на першому році, і на 57% – на другому. Вони перевищили середній рівень контрольної групи за результатами роботи за два роки на 27%. Загалом за результатами реалізації страхових полісів вони виявилися на одному рівні з оптимістами з контрольної групи.

Було виявлено, що в контрольній групі перевага оптимістів над песимістами продовжувала зростати. Оптимісти не тільки продавали більше полісів, а й довше утримували свої професійні позиції, ніж люди, котрі пояснювали невдачі песимістично, і котрі втричі частіше змінювали місце роботи [1].

Головна заслуга оптимізму в тому, що він примушує людину виявляти наполегливість. Отже, вчений наголошує на тому, що здібності і мотивація, поряд з наполегливістю, однаково цінні й необхідні для досягнення успіху в професійній діяльності. Коли кількість відмов зростає, саме наполегливість стає вирішальним фактором, що дозволяє продовжувати трудову діяльність у сфері страхування.

М. Селігман показав, що "Опитувальник атрибутивного стилю" передбачив результати реалізації з точністю, що є не меншою, ніж у тесті "Профіль кар'єри" [1].

Однією з найвідоміших методик діагностики оптимізму як атрибутивного стилю на вітчизняних теренах є "Тест на оптимізм" Л.М. Рудіної та опитувальник стилю пояснення успіхів та невдач (СТОУН), авторами якого є російські вчені Т. Гордєєва, Є. Осін, В. Шевяхова [1; 4].

Автори опитувальника СТОУН, орієнтуючись на ідеї М. Селігмана, висунули припущення, що "люди, які вибирають різні типи професій, будуть розрізнятися за рівнем оптимізму". В їх дослідженні брали участь 289 студентів випускних курсів із різних міст та навчальних закладів Російської Федерації [1].

Найвищий рівень оптимізму продемонстрували майбутні педагоги, дещо нижчий – студенти економічних та технічних спеціальностей, ще нижчий – соціологи та студенти природничих спеціальностей, найнижчий рівень оптимізму показали студенти морехідного училища.

Так були одержані докази припущення М. Селігмана про оптимізм як фактор професійної успішності. На крайніх позиціях щодо вираженості оптимістичного стилю пояснення перебувають майбутні педагоги та майбутні капітани дальнього плавання. Дійсно, педагог – професія, що вимагає оптимізму, позитивного настрою, вміння надихнути інших своєю завзятістю та ентузіазмом. Оптимізм для вчителів є перевагою (ми згадували про це вище), тоді як капітанам, навпаки, важливо бути об'єктивними реалістами, які здатні працювати в будь-яких умовах, що рідко бувають сприятливими, а отже, помірний песимізм для них вигідніший, ніж безпідставний оптимізм.

Зрозуміло, що оптимісти сприймаються оточуючими краще, ніж ті, хто постійно скаржиться на несправедливість долі. Однак, якщо проблеми дійсно існують, одним лише гарним настроєм їх не вирішити. Важливо знати межі, в яких і песимізм, і оптимізм приносять найбільшу користь. Об'єктивна оцінка власних сил дозволить забезпечити максимально дієву атмосферу для професійного самоствердження.

Надмірний оптимізм, як і песимізм, часто приносить лише шкоду, адже людина бачить оточуючий світ лише як "чорне" або "біле", не визнаючи напівтонів; виникають проблеми як у самої особистості, так і в її оточення. Особливо важливою проблема демонстрації надмірного оптимізму виявляється для співробітників, що обіймають керівні посади: знаючи про існуючі труднощі, вони нічого не роблять для їх подолання, або не докладають зусиль для досягнення успіху компанії, лише сподіваються на сприятливий розвиток подій. Позитивна спрямованість має супроводжуватися вольовими зусиллями та доводитися реальними діями.

Висновки. На сьогоднішній день поряд із професійними якостями працівника високо цінується позитивна спрямованість особистості та віра особистості в успіх своєї справи.

Проаналізовані літературні джерела дають змогу визначити оптимізм як позитивне сприйняття оточуючого світу, що виявляється в здатності людини вірити в краще майбутнє, в успіх; відчувати власну значущість, самоєфективність. Песимізм, в свою чергу, трактується як відсутність віри у торжество добра та справедливості і є протилежним поняттям "оптимізм".

Особистості з песимістичним світобаченням уважні до деталей, обережні, передбачливі, завжди аналізують ситуацію, аби попередити несприятливий розвиток подій, уникають необдуманого ризику та невдач.

Оптимісти ставлять перед собою складні цілі, демонструють впевненість в їх досягненні, працездатність, мотивовані на досягнення успіху, адекватно реагують на невдачі, що дозволяє конструктивно їх вирішувати, відкриті для спілкування, демонструють високу соціальну активність та адаптацію.

Оптимісти мають змогу реалізувати себе в професіях, які, в першу чергу, вимагають наполегливості, ініціативності, креативності, здатності долати труднощі, готовності до ризику. Це працівники освітньої сфери, торгівлі, сфери розваг, представники творчих професій та страхового бізнесу.

Вплив позитивної спрямованості особистості на трудову діяльність залежить від відповідності вимог обраної сфери праці індивідуальним якостям людини і дозволяє підвищити її психологічне благополуччя та досягти успішної професійної самореалізації.

Використані джерела

1. Гордеева Т. О. Диагностика оптимизма как стиля объяснения успехов и неудач: опросник СТОУН / Т.О. Гордеева, Е. Н. Осин, В. Ю. Шевяхова. – М.: Смысл, 2009. – 152 с.
2. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2001. – 752 с.
3. Ромек В. Г. Уверенность в себе как социально-психологическая характеристика личности // Социальная психология личности в вопросах и ответах: Учеб. пособие / Под ред. проф. В. А. Лабунской. – М.: Гардарики, 1999. – С. 207-226.
4. Ромек В. Г. Теория выученной беспомощности Мартина Селигмана // Журнал практического психолога. – 2000. – № 3-4. – С. 218-235.
5. Селигман Мартин Э. П. Как научиться оптимизму. Советы на каждый день / Мартин Э. П. Селигман; пер. с англ. И. Зотов. – М.: Вече, 1997. – 432 с.
6. Словник української мови. Т.5 / [ред. кол. І. К. Білодід та ін.]. – К.: Наукова думка, 1974. – 840 с.
7. Сычѳв О. А. Психология оптимизма: учебно-методическое пособие к спецкурсу / О. А. Сычѳв. – Бийск : БПГУ им. В. М. Шукшина, 2008. – 69 с.
8. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – 2-е вид. – К.: Голов. ред. УРЭ, 1986. – 800с.
9. Лебедь Р. Українські учні: оптимізм, наука і надії на впливових родичів [Електронний ресурс] / Р. Лебедь // Режим доступу http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2012/01/120121_pupils_survery_rl.shtml
10. Held, B.S. The negative side of positive psychology [Text] / B.S. Held // Journal of Humanistic Psychology. – 2004. – Vol. 44. – №. 1. – P. 9-46.
11. Uslaner E. M. Social capital, television, and the "Mean World": trust, optimism, and civic participation / E. M. Uslaner // Political Psychology. – 1998. – vol. 19. No. 3. – S. 441-467.

Korzh T.I.

THE INFLUENCE OF PERSONALITY'S POSITIVE ORIENTATION TO THE SUCCESS IN PROFESSIONAL ACTIVITY

The article deals with the connection of personality's optimistic views and its achievements in professional activities. The role of optimism in confronting the negative effects of the physical and social environment, in personal and professional development is submitted.

While considering the role of personality's emotional orientation to professional self-identity, it has been emphasized that optimism is needed in the employment fields associated with an active life position, initiative, frequent disappointments. Attention is paid to the reasons that allow optimists reach success in a certain range of occupations and which interfere to do it in the work associated with a high degree of risk, economic risk, attention to details, documents, behavior.

The impact of attributive successes and failures explaining style on the efficiency of professional activities among members of professions such as "Person-person" is exposed. The research data of insurance agents work conducted by M. Seligman are presented as a striking example of connection between thinking style and success in professional activities.

The importance of personality's optimistic outlook is described. Such outlook along with the employee's professional qualities is highly valued in today's society, and according to the requirements of chosen work field it helps improve person's psychological well-being and achieve a successful professional self-realization.

Key words: *optimism, pessimism, attributive style, positive thinking, choice of profession.*

Стаття надійшла до редакції 24.09.2013

